

УДК [80+94](=163.42=161.2)-057.4:378.4
(497.5-21)]"195/202"Є.Пашенко
DOI <https://doi.org/10.15407/nz2020.02.251>

ЄВГЕН ПАЩЕНКО І УКРАЇНСЬКИЙ НАПРЯМ У ХОРВАТСЬКІЙ СЛАВІСТИЦІ

Степан ПАВЛЮК

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0975-8099>

доктор історичних наук, професор,

академік НАН України, директор,

Інститут народознавства НАН України,

проспект Свободи, 15, 79000, м. Львів, Україна.

e-mail: ina@mail.lviv.ua

Метою статті є висвітлення наукової та громадсько-політичної діяльності славіста, філолога, фольклориста, етнологіа і педагога Вищої школи, доктора історичних наук, професора кафедри української мови і літератури Філософського факультету Загребського університету Євгена Миколайовича Пащенко, який усє своє життя присвятив служінню українській науці і культурі. Зокрема виокремити і проаналізувати його внесок в розвиток українознавчого напрямку у хорватській славістиці.

Актуальність теми. Стаття присвячена ювілейній даті вченого — 70-річчю від дня народження.

Об'єкт дослідження — найважливіші віхи наукової та громадсько-політичної діяльності вченого.

Предмет дослідження — наукова спадщина вченого в дослідженнях українсько-хорватських взаємин, традиційної культури українців і хорватів та науково-організаційна діяльність Є. Пащенко на посаді професора кафедри української мови і літератури Філософського факультету Загребського університету.

У висновках вказується на заслужене пошанування багатогранного вченого почесним дипломом Хорватського парламенту, Почесними грамотами, медалями і дипломами Верховної Ради України та Президії Академії наук України, Грамотами Посольства України в Республіці Хорватія та Київського національного університету імені Тараса Шевченка, низкою інших відзнак у Хорватії — за багаторічну дослідницьку співпрацю, популяризацію української культури, поглиблення наукових і культурних взаємин між Хорватією та Україною.

Ключові слова: Євген Пащенко, філологія, славістика, україністика, хорватистика, Інститут народознавства НАН України, Загребський університет.

Stepan PAVLYUK

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-0975-8099>

Doctor of Historical Sciences, Professor,

Academician of NAS of Ukraine, Institute of Ethnology,

The National Academy of Sciences of Ukraine (NASU),

15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine

e-mail: ina@mail.lviv.ua

YEVHEN PASCHENKO AND UKRAINIAN DIRECTION IN CROATIAN SLAVISTICS

Introduction. The object of the study is the most important milestones in the scientific and socio-political activity of the modern scientist Evgeny Paschenko. The subject is its scientific heritage in the study of Ukrainian-Croatian relations, traditional Ukrainian and Croatian culture, scientific and organizational activity as a professor of the Department of Ukrainian language and literature, University of Zagreb, Faculty of Philosophy.

Geographically and chronologically problem related to a wide geographical space and material, while the article focuses mainly on the analysis of materials from Ukraine in the modern Ukrainian and Croatian science.

Formulation of the problem. The article is devoted to the 70th anniversary of the Evgeny Paschenko birthday. Main focus is particularly on highlighting the scientist's contribution to the development of Ukrainian Croatian Slavistics. This, in fact, caused by the scientific relevance of the article.

Goal. The purpose of work is to highlight the scientific and socio-political activities of Slavist, philologist, folklorist, ethnologist and teacher of High School, doctor of historical sciences, professor of Ukrainian language and literature of the Faculty of Philosophy at the University of Zagreb Evgeny Paschenko, who devoted his life to the service of Ukrainian science and culture in particular. The author tries to distinguish and analyze its contribution to the development of Ukrainian trend in Croatian Slavistics.

Methods. The article used primarily typological and comparative-historical, cultural methods, structural elements of typological, geographical and other methods of ethnology.

Results. On the basis of archive and field sources, scientific literature, reviewed and analyzed major and unexplored Ukrainian trends in the modern Croatian Slavonic studies. The problem of Ukrainian trends in the modern Croatian science related to a wide geographical space and materials. However, that research requires a comprehensive, interdisciplinary comparison. It presents the main results of the study.

Conclusion. Given the complexity of the problem, a broad front of research areas and the topic remains open. At the present stage presentation of results of Ukrainian science is important for Croatia and vice versa — Ukrainian scientists acquainted with the results of Croatian science development. Lack of awareness of Ukrainian Information Fund felt in the Croatian researchers and vice versa — the lack of information on Croatian state — in Ukraine. The next stages of studying is a number of open questions about the research front, which continues to remain promising theme of science, including Slavic studies.

A significant trend in the development of Croatian Ukrainian Slavistics is the role of modern scientist Evgeny Paschenko.

Keywords: Paschenko, philology, Slavic studies, Ukrainian studies, Croatian studies, Institute of National Academy of Sciences of Ukraine, University of Zagreb.

Вступ. Виповнилося 70 років Євгенові Пащенко, українському і хорватському славісту, який живе у Загребі, працює на кафедрі української мови і літератури Філософського факультету Загребського університету.

Метою цієї статті є висвітлення наукової та громадсько-політичної діяльності відомого славіста, філолога, фольклориста, етнологіста і педагога Вищої школи, доктора історичних наук, професора кафедри української мови і літератури Філософського факультету Загребського університету Євгена Миколайовича Пащенко, який усе своє життя присвятив служінню українській науці і культурі. Зокрема виокремити і проаналізувати його внесок у розвиток українознавчого напрямку у хорватській славістиці.

Актуальність теми. Стаття присвячена ювілейній даті вченого — 70-річчю від дня народження.

Об'єктом дослідження є найважливіші віхи наукової та громадсько-політичної діяльності вченого.

Предметом дослідження є наукова спадщина вченого в дослідженнях українсько-хорватських взаємин, традиційної культури українців і хорватів, а також науково-організаційна діяльність Є. Пащенко на посаді професора кафедри української мови і літератури Філософського факультету Загребського університету.

У статті використовуються, в основному, порівняльно-типологічний та історично-культурологічний методи, а також елементи структурно-типологічного, географічного та інших *методів* етнологічної науки.

На основі архівних та польових *джерел*, а також наукової літератури розглянуто й проаналізовано головні і малодосліджені на сьогоднішній день питання розвитку українознавчого напрямку у сучасній хорватській славістичній науці. Ця проблема розвитку українознавчого напрямку у сучасній хорватській науці пов'язана з широким географічним простором та матеріалом. Водночас безумовною складовою дослідження є матеріал з України, який потребує всебічного, міждисциплінарного порівняння. Тут представлено основні результати такого дослідження.

У *висновках* вказується на заслужене пошанування багатогранного вченого почесним дипломом Хорватського парламенту, Почесними грамотами, медалями і дипломами Верховної Ради України та Президії Академії наук України, Грамотами Посольства України в Республіці Хорватія та Київського націо-

нального університету імені Тараса Шевченка, низкою інших відзнак у Хорватії — за багаторічну дослідницьку співпрацю, популяризацію української культури, поглиблення наукових і культурних взаємин між Хорватією та Україною.

Основна частина. Як розповідав в одному з інтерв'ю Євген Миколайович Пащенко, він народився 1950 року у місті Воркута Автономної республіки Комі, колишнього СРСР. Місце і дата народження визначає долю і природу народження. Це був ГУЛАГ, в якому опинилися молоді люди з України, заслані звідти до таборів з політичних причин. Майбутній батько, родом з Криму, був засуджений, коли Советська армія знову зайняла Крим. Був звинувачений за те, що потрапив у полон до німецьких завойовників, хоча полон був зумовлений станом радянської армії, яка не спромоглася протистояти нацистам. Проте, не виключено, що жорстокість в засудженні виявлялася не без підстав у російському антиукраїнізмі, який виявляв себе тоді, а потім, що підтверджують саме сучасні роки, виявив себе в усій патології хронічного антиукраїнізму. Майбутня мати, українська дівчина з Одещини, була вивезена окупантами до Німеччини, звідки втікала додому, а під час втечі чула антисталінські афоризми від таких же полонених і втікачів. З приходом радянських екекаторів була, по доносу односельчанки про висловлення щодо Сталіна, засуджена на смерть за антисталінську пропаганду, але, як згадувала потім, за порадою політичних в'язнів у одеській тюрмі, посилалася на те, що не мала 18 років, тож вдалося смертну кару змінити на пом'якшений вирок — 10 років таборів. У Воркуті, у зоні вічної мерзлоти, працювали у шахтах і познайомилися заслані молоді українці, в яких народився Євген Пащенко, українець, записаний у свідоцтві про народження як «руській», що знов засвідчує сприйняття українців як об'єкт русифікації навіть за умов ГУЛАГУ, де, крім інших, на той час працював і майбутній хронолог радянських таборів Олександр Солженіцин.

Щоб врятувати народженого, рідні з Криму вирили до Воркути батькового брата, який, за домовленості, виміняв однорічну дитину (стільки неофіційно дозволялося тримати новонароджених в'язнів) на пакет харчів з України. Дитину утримували на Запоріжжі, куди з Криму часів господарського занепаду, після етнічних репресій населення, виїхали і

рідні — до індустріального Запоріжжя, металургійні заводи якого потребували робітничих рук. Туди, реабілітовані після смерті Сталіна, з часом повернулися і батьки. Дитинство пройшло в робітничих бараках, збудованих для пролетаріату під боком величезних заводів, які задимлювали отруйними димами запорізьке небо.

Після шкільних років у Запоріжжі юнак поступив на філологічний факультет Київського університету ім. Тараса Шевченка на російське відділення, бо в русифікованому Запоріжжі українська мова була рідкісним явищем. Обрав як одну з слов'янських мов сербохорватську, яку опанував, підробляючи гідом-перекладачем з югославськими туристами, які ешелонами приїздили до тодішнього СРСР. З третього курсу російської філології із знанням сербохорватської мови, як студент-відмінник, був рекомендований на навчання в Соціалістичну Федеративну Республіку Югославію. Передбачалося навчання у Загребському університеті, оскільки в радянському розкладі зв'язків тодішніх радянських і югославських республік Україна мусила підтримувати культурні зв'язки з Хорватією. Проте через політичний рух у 1970 році за захист національних прав і хорватської мови (хорватська весна) був залишений у Белграді. У невеликій групі радянських студентів зіткнувся з вираженням антиукраїнізмом російських колег, що вплинуло на осмислення власної національної приналежності. З метою продовження навчання у Київському університеті перевівся на заочне відділення української мови і літератури, навчаючись у двох університетах. Зустріч з українським славістом Інституту літератури Академії наук України Григорієм Вервесом вплинула на зосередження інтересів на вивченні українсько-югославських зв'язків. Так з'явилися перші публікації в тодішньому львівському часопису «Жовтень» про книжку перекладів Лесі Українки відомою сербською поетесою Десанкою Максимович та інших; потім публікації у київському «Всесвіті». Тодішній редактор часопису Дмитро Павличко радив початківцю славистики писати про культурні події в Югославії; потім з'явилися короткі портрети югославських вчених у рубриці «Друзі українського слова» у славістичному щорічнику за редакцією Г. Вервеса.

Під час навчання в Белградському університеті український студент дізнався про сербське бароко,

яке виникало у зв'язках з православним бароко в Україні. Це стало об'єктом тривалого інтересу, збирання матеріалів, що з часом стане предметом дослідження і темою докторської дисертації. Роки 1970-ті були в тодішній Югославії періодом великого інтересу до поезії, перекладів, що дало поштовх до підготовки добірки перекладів української поезії на сербську мову. Головним джерелом стала антологія Юрія Лавріненка «Розстріляне відродження», примірник якої студент Євген Пащенко отримав з США завдяки знайомству з американським вченим українського походження Іваном Коропецьким, що перебував у Белграді. Сербський співкурник Срджан Рашкович здійснював переклади за підрядниками студента Євгена Пащенко, які публікувалися у різних сербських і хорватських виданнях, знайомлячи югославську аудиторію з тоді ще недостатньо відомим явищем української поезії нерадянського походження.

Після закінчення 1974 року Белградського університету за фахом сербохорватська мова і югославська література та Київського університету за фахом українська мова і література (1975) Міністерство освіти видало посвідчення про вищу освіту за фахом слов'янські мови і літератури, кваліфікація філолог-славіст. Дипломований славіст поступив у заочну аспірантуру Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка, був прийнятий співробітником у відділ слов'янської

фольклористики Інституту мистецтвознавства, фольклору і етнографії ім. М.Т. Рильського Академії наук України. З метою підготовки науковця-хорватиста кандидатська дисертація була пов'язана з хорватською літературою і фольклором, на матеріалі творчості відомого хорватського письменника першої половини ХХ століття Володимира Назора. Його творчість повинна була розглядатися у світлі літературно-фольклорних зв'язків, як співвідношення усної і професійної творчості. Кандидатська дисертація була захищена 1981 року — філологія, спеціальність фольклористика. Молодший науковий співробітник ІМФЕ Євген Пащенко у 1982 році отримав від Президії Академії наук УРСР Медаль Академії наук і Диплом з премією для молодих учених за цикл робіт «У братерському єднанні. Українська література, фольклор і мистецтво у міжслов'янських взаєминах».

В процесі заходів з підготовки до ІХ Міжнародного конгресу славистів, який був видатною подією в науковому і суспільному житті України і проведений у Києві у вересні 1983 року, видавництво «Наукова думка» опублікувало монографію Є. Пащенка «В. Назор і фольклоризм в хорватській літературі» [1] на матеріалі тексту кандидатської дисертації, яка на той час мусила виконуватися російською мовою, будімо через те, що наукові ступені затверджувалися вищою атестаційною комісією в Москві, куди з усіх республік тодішнього багатонаціонального союзу надсилалися дисертаційні праці. Книга про легендарного хорватського письменника, з яким після війни познайомився Максим Рильський, що побував у 1945 році в Югославії, була першою в тодішній радянській славистиці монографією про хорватську літературу і фольклор. Рецензентами книги були українські слависти В.А. Моторний, К.К. Трофимович і М.Т. Яценко. Праця українського слависта отримала позитивні відгуки, що підтверджує публікація у московському академічному часопису «Советское славяноведение и балканистика» (1983), а також — рецензії в українських і хорватських наукових виданнях.

Водночас Є. Пащенко вивчав проблематику українського бароко у зв'язках з слов'янськими літературами. З нагоди відзначення 300-річчя смерті видатного представника хорватського славизму Юрая Крижанича, у журналі «Советское славяноведение

і балканистика» (1983) опубліковано аналітичний текст «Политика Юрия Крижанича как произведение литературы барокко», як перший у славистиці показ жанрової специфіки твору, а у часопису «Всесвіт» текст «Юрій Крижанич і Україна» як початок майбутньої монографії Пащенка. На славистичному конгресі у Києві, на круглому столі «Юрій Крижанич у контексті свого часу» він виступив з темою «Юрій Крижанич у контексті слов'янського бароко».

Є. Пащенко брав участь у підготовці матеріалів, у написанні розділів до колективних монографій академічних видань Інституту літератури «Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті» (1987), «Слов'янська фольклористика. Нариси розвитку. Матеріали» (ІМФЕ, 1988) та інших.

Як славист продовжив роботу на кафедрі слов'янської філології філологічного факультету Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Там Є. Пащенко ініціював окреме викладання хорватистики і сербистики як самостійних фахових дисциплін, що було у пострадянській славистиці нововведенням — вивчення сербської і хорватської мови як окремих предметів, а не як сербохорватської мови. У 1990—1991 роках працював у Загребському університеті викладачем української мови як факультативу на відділенні слов'янських мов і літератур Філософського факультету. Перебуваючи в Хорватії, виступав з ініціативою перетворення факультативного викладання української мови і літератури на самостійний фаховий предмет, вказуючи на викладання хорватистики як самостійного предмету в Київському університеті. Такі пропозиції викликали розуміння і підтримку хорватських славистів, у першу чергу академіка Александара Флакера, в колі інтересів якого була і українська тематика. Коли 1990 року в Загребі відбулася виставка «Український авангард 1910—1930 рр.» з публікацією 1991 року монографії — альбому з аналогічною назвою, серед відомих дослідників українського авангарду свій внесок зробив і Александар Флакер. Відомий славист ще 1983 року виступив на славистичному конгресі в Києві з доповіддю про творчість Богдана-Ігоря Антонича. Його доповідь Євген Пащенко переклав українською. Цей переклад був опублікований у «Всесвіті», а потім увійшов у збірник, присвячений Антоничу. Проте

ідея відкриття кафедри україністики в Загребському університеті була зупинена війною. Вона розпочалася на теренах колишньої Югославії і в Хорватії була Вітчизняною війною за незалежність проти сербської агресії (1991—1995, реінтеграція окупованих територій 1996—1998 рр.).

Повернувшись до Київського університету, Є. Пащенко виступав у пресі з статтями про події на теренах колишньої Югославії, про війну в Хорватії. З метою створення і розвитку громадянської дипломатії та пропагування боротьби за незалежність організував у Києві товариство Хорватсько-українське співробітництво (ХОРУС), через яке намагався висвітлювати події на теренах Югославії у фазі розпаду і визвольну боротьбу хорватів за незалежність. Як голова товариства виступав з ініціативою відкриття посольства України в Хорватії, акцентуючи на тому, що саме Україна була першою країною-членом ООН, що визнала незалежність Хорватії, відразу ж після референдуму української незалежності, вже 11 грудня 1991 року, раніше від інших європейських країн. На знак вдячності Україні у Загребі одну з вулиць названо іменем України.

Продовжуючи викладацьку, науково-дослідницьку роботу, Євген Пащенко 1994 року отримав вчене звання доцента слов'янської філології Київського університету. Його публіцистична діяльність з компетентним висвітленням подій у Хорватії була помічена і незабаром йому запропоновано перейти на роботу до МЗС України з метою підготовки відкриття посольства України у Хорватії. У січні 1995 року Євген Пащенко прибув до Загреба у функції першого секретаря посольства і тимчасово повіреного України в Республіці Хорватія. Залучення до дипломатичної служби було поширеним у МЗС того часу: університетські, наукові працівники, що знали мову, проблематику країн, які вивчали, викладали, робили свій внесок у розбудову української дипломатії, сприяючи формуванню іміджу своєї батьківщини за кордоном. Праця Є. Пащенко на дипломатичній службі в Загребі втілювалася, зокрема, ініціюванням подій, спрямованих на розвиток і зміцнення дружніх відносин. Як філолог на дипломатичній службі, в одній з публікацій він виклав своє бачення представлення України за кордоном. За знанням про Україну, яка тоді лише отримала незалежність і недостатньо відома, умовно можна поділити країни на три гру-

пи, це — країни з нульовим знанням, із знаком мінус та із знаком плюс. У більшості країн світу знання було майже нульове, проте ефект цього адресату в тому, що відкриваються широкі можливості для новизни, представляти до того мало відому країну. Інша група — країни із знаком мінус, їх менше, вони часто обтяжені пропагандистським забрудненням, негативними стереотипами, але ефект у тому, щоб стверджувати правду там. Третя група, із знаком плюс — це країни традиційно дружні, які сприймають позитивно Україну, і тому тут працювати легко завжди з вдячною віддачею. Саме такою була Хорватія. Позитивний імідж кожної країни будується на ефектах успішності політичних відносин, економічного обміну, на культурі і спорті. Україна сприймалася в Хорватії позитивно, бо першою визнала хорватську незалежність, про український футбол знали в усьому світі, а культура стала важливим інструментом у презентації країни.

Знання історії українсько-хорватських взаємин сприяло розвитку дружніх відносин. Так, ще на початку роботи посольства, перебуваючи тимчасовим повіреним, він сприяв 1996 року організації поїздки в Україну вищого ієрарха хорватської католицької церкви кардинала Франьо Кухарича. Ватикан вирішив відправити саме хорватського ієрарха до Львова як легата Папи для відзначення 400-річчя Берестейської унії. Дізнавшись, що консульство в Загребі, мотивуючи ще не започаткованою роботою, рекомендувало звернутися за візою у Відень, український дипломат добився видачі візи саме посольством у Загребі, вказуючи на значимість події. Свою першу візу посольство України видало на видатну подію — приїзд до Львова посланника Папи Івана Павла II, хорватського ієрарха на визначну в історії України подію. Ватиканська дипломатія не випадково вирішила надіслати саме хорвата, знаючи про традиційно дружнє ставлення хорватів до українців, тоді особливо схожих у невпинному і драматичному прагненні до незалежності. Після повернення кардинал Кухарич, як писав у спогадах Є. Пащенко, на одному з прийомів, ділився враженням про глибоку відданість українських греко-католиків церкві, їхню вдячність Святому Престолу за увагу до них, українських вірян. З часом Україну вперше в її історії відвідав глава Католицької церкви Іван Павло II, у чому свою роль відіграла і хорватська цер-

ковна дипломатія, в першу чергу тоді призначений у Києві нунцій Ватикану, хорват Никола Етерович, який зробив великий внесок у розвиток відносин між церквами і народами.

Як філолог-славист і український дипломат, Євген Пащенко не забував про наукові обов'язки і 1996 року захистив у Києві докторську дисертацію «Українсько-сербські зв'язки доби бароко. Контакти, типологія, стилістика», отримавши диплом доктора історичних наук, спеціалізація історія та теорія культури. Робота засвідчувала роль українського бароко у виникненні бароко в сербській культурі, показувала, що поняття «руські», як прийнято зазначати в сербській літературі вплив, який помилково ототожнювався з «російським», означало роль саме української культури в широкому спектрі впливу на сербську. Києво-могилянці створили у сербів освітні осередки з русько-слов'янською мовою, написали і поставили першу сербську драму, навчили віршуванню, показали українську барокову книжну культуру, тогочасне мовознавство — граматики, лексикони, буквар; київські малярі принесли бароко у сербське малярство. У праці Пащенко також висвітлено міжетнічні зв'язки у процесі сербських переселень на українські землі і актуалізовано проблему порівняльного вивчення українського і сербського епосу (текст на Інтернет-ресурсі: <https://bib.irb.hr/datoteka/912436.9Ukr-srpske.pdf>). На основі методологічних засад докторської дисертації Євген Пащенко розробив проект «Українське бароко», який було втілено у виданні колективної монографії провідних українських барокознавців «Українське бароко. У двох томах» (Харків: Акта, 2004) [2]. У цю публікацію увійшов і розділ з дисертації Є. Пащенко. Його докторська дисертація мала кілька видань українською і сербською мовами.

Упродовж п'яти років дипломатичної служби Є. Пащенко організував низку помітних заходів, публікацію видань. Серед них — ініційовані видання книг перекладів української поезії у виданні авторитетної установи Матиця хорватська; конференції, великі концерти українсько-хорватської дружби, підготовка низки тематичних видань про Україну в хорватських часописах. Великий інтерес викликала опублікована 1999 року хорватською мовою монографія Є. Пащенко «Етногенез і міфологія хорватів у контексті України» [3], перша в Хорватії книга, яка

торкалася складного питання хорватського етногенезу і його зв'язків з українським простором. Одним із значимих результатів роботи було те, що перший секретар посольства ініціював необхідність введення фахового викладання україністики в Загребському університеті, адекватно статусу хорватської мови в Київському університеті. Завдяки цьому багаторічне викладання української мови як факультативу перетворювалося на Студію, як етап до наступного статусу — кафедри української мови і літератури Філософського факультету Загребського університету. З метою підтримки ще недостатньо оформленого кадрового складу співробітників посольства Євген Пащенко викладав на започаткованій україністиці курс «Вступ до культури і цивілізації України».

Дипломатичну діяльність Євген Пащенко продовжив, працюючи з 2000 року в МЗС України, очолюючи відділ балканських країн, а з 2002 року відряджений як міжнародний спостерігач ОБСЄ у Хорватії періоду мирної реінтеграції. Намагався знайти вільний час для продовження дослідницької роботи, зокрема працював над рукописом про українсько-хорватські зв'язки доби бароко, організував пленери і виставки українських художників у Хорватії. Продовжувалася практика пов'язування наукових знань і дипломатичної діяльності, започаткована ще під час роботи в посольстві. Прагнучи здійснити наукові задуми, Євген Пащенко вирішив свою подальшу роботу пов'язати з фахом — як університетський викладач, яким почав працювати на кафедрі україністики Загребського університету, де з часом отримав звання доцента, потім професора, був завідувачем кафедри.

При кафедрі він створив товариство Хорватсько-українське співробітництво (ХОРУС), яке дало можливість брати участь у конкурсах Міністерства закордонних справ Хорватії товариствам дружби, завдяки фінансовій підтримці якого здійснюється публікація книг. Так, при кафедрі і товаристві у 2008 році засновано бібліотеку *Ucrainiana Croatica*, редактором і упорядником якої є професор Є. Пащенко. Перша книга була присвячена Голодомору, який представлено перекладом наукових праць українських вчених та інших країн про геноцидний злочин тоталітарного режиму в Україні, як названо книгу. Переклади здійснюють студенти україністики, опубліковано 20 книг, ще кілька готові до друку у по-

точному році. Вихід книг посилював зростання українського напрямку в хорватській славистиці. Так, у цій серії опубліковано хорватською мовою монографії Є. Пащенко «Українсько-хорватські літературні порівняння» (2010), «Славист і імперії. Ватрослав Ягич між Галичиною, Малоросією і Україною» (2010), «Від Києва до Полиця. Слідами прадавніх міграцій» (2010), «Слідами хорватських вояків. Східний фронт 1914—1918 рр.» (2018); упорядковано видання «Хорватська шевченкіана» (2011), «Богдан-Ігор Антонич. Міст над часом» (переклад Д. Сесар, 2011), «Тарас Шевченко. Вибрані поезії» (переклад А. Менац, 2014) та ін. У бібліотеці хорватської україніани створено напрям «Шлях по Україні» — представлення хорватською мовою українських регіонів перекладами наукових праць українських та іноземних дослідників з метою показати проблематику, актуальну в хорватській аудиторії. Умовну подорож започаткувала книга «Закарпатська Україна. Історія — традиція — ідентичність» (2013), в якій Закарпаття представлено в історичному ракурсі, показом політичного русинства, висвітлення української ідентичності населення (зокрема, перекладом праць таких учених, як М. Тиводар, П. Чучка, В. Довгей, М. Вегеш, О. Мишанич та інші). Наступна книга «Українські Карпати» (2014) значна як перше в Хорватії ознайомлення з широким спектром карпатського регіону, представлено перекладами з видання «Етногенез та етнічна історія українських Карпат» (Львів, Інститут народознавства, 1999), перекладені автори С. Павлюк, Д. Вортман, О. Косміна, В. Баран, А. Филипчук, О. Приходнюк, М. Филипчук, Л. Войтович, М. Тиводар, Р. Сілецький, П. Федака, Р. Кісь, М. Маєрчик, К. Кутельмах, С. Сегеда, Д. Козак. Наступна книга «Галичина» представлена збірником перекладів про Львівщину (2015). Показ Галичини продовжено випуском книги «Прикарпаття» (2017) — перекладом праць дослідників Прикарпатського університету. Книга «Буковина» (2017) представляла регіон перекладами вчених Чернівецького університету. Наступне видання «Кам'яні святилища українських Карпат» (2018) ознайомило з працями професора Прикарпатського університету Миколи Кугутяка. З метою ознайомлення з подіями на Донеччині підготовлено книгу «Східна Україна. Донеччина» (2019) з перекладами праць українських

дослідників. Таку ж мету має упорядкована з перекладених на хорватську мову праць українських істориків книга «Крим в історії» (2020). З метою ознайомлення хорватської аудиторії з греко-католицькою церквою в Україні підготовлено до друку на 2020 р. збірник перекладів на цю тему. Також готується видання про Волинь і Лесю Українку та інші. Всі книги упорядкував, підготував вступні тексти редактор і видавець *Ucrainiana Croatica* Євген Пащенко.

З опублікованих книг, статей та інших публікацій дослідника виділяються головні напрями його наукового інтересу, зосередженого на проблематику українсько-хорватських літературно-культурних зв'язків у історичному розвитку. Першочергову увагу привертає проблема хорватського етногенезу в українському контексті. Цьому присвячено опубліковані в Хорватії монографії, виступи на конференціях, публікації у збірниках, де висловлене припущення щодо ойконімії з коренем хор- на просторі України як топонімічного відображення племінного об'єднання хорватів. Дослідник пояснює етнонім, що пов'язаний з божеством Хорс як племінним тотемом доісторичного періоду із значенням солярного культу. Назва передавалася слов'янам, що поступово мігруючи з східних просторів України, позначених іраномовними племенами, опинялися на прикарпатських теренах. На Балкани потрапляли упродовж кількох міграційних хвиль, першим з яких була мілітантна інтервенція з поступовими пізнішими міграціями господарського складу. Слов'янська інфільтрація на балканські терени призводила до інтерференції культурних шарів різних етносів і часу, що значно ускладнює ідентифікацію явищ, які мають паралелі в українському матеріалі. Проте очевидним є факт, що на теренах сучасної Хорватії присутня низка рудиментів, які мають певні аналогії з українським матеріалом. Порівняльні дослідження вимагають комплексного міждисциплінарного вивчення, яке потребує знання матеріалу з обох боків міграційних процесів у широкому міжслов'янському контексті.

Наступне коло наукових інтересів — українське бароко у зв'язках з бароко в Хорватії, що висвітлено у низці публікацій, де головною є монографія «Юрай Крижанич і Україна. Будівники європейської християнської унії» (Загреб: Матиця хорватська, 2015, 500 стор.) [4]. Показано витоки слов'янської ідеї хорватського поборника консолідації слов'янських

народів та їхнього поєднання з Римською церквою. Причини таких прагнень пояснюються дослідником, по-перше, як традиційне відображення хорватського славізму і, по-друге, як відгук на конкретні національні проблеми захисту власного народу від османської загрози, що на початку XVII століття наблизилася впритул до його рідної Хорватії. З метою пошуків захисту Крижанич прибуває у Рим, де зближується з рутенами, тобто українськими унійцями, і під їхнім впливом надихається ідеєю відбутися до московського царя з пропозицією очолити проект слов'янської консолідації. Причини слов'янського роз'єднання Крижанич вбачав у грецьких інтригах і бачив ідеал у приєднанні слов'ян до Риму. Таке єднання створило б міцний європейський християнський союз і дало б відсіч османам. За спостереженням дослідника, хорватський патріот разом з українськими унійцями виступали авангардистами ідеї слов'янського союзу, християнського, як того вимагав час. Крижанич особливо цікавився Україною, що прийняла унію. Як слов'янський католик, він логічно був апологетом католицизму, виступав проти візантійських впливів, але засуджував польський католицький екстремізм щодо українців і закликав московського царя до рівноправних відносин з українським козацтвом. Свою модель слов'янської солідарності він будував на трьох засадах, в основі яких був український приклад. У першу чергу — звернення до витоків слов'янської мови, яку бачив в Граматиці Мелетія Смотрицького; поєднання церков — за моделлю української унії; союзництво з Московією за прикладом Богдана Хмельницького. Проте ідеї Крижанича не знайшли належну підтримку в папському Римі, де неохоче ставилися до глорифікації слов'янства хорватським патріотом, не знайшли розуміння у Москві, де його сприйняли з підозрою як прихованого католика і заслали до Сибіру на 15 років. Хорватський патріот слов'янства мав розуміння і підтримку в українському середовищі — і серед унійців, які на початку сподівалися на можливість переконати московитів у потребі унійського єднання з Римом, і серед козацтва, якому імпонували його симпатії до українців. Мова Крижанича як синтез слов'янських мов на основі хорватської, була переповнена українізмами, що славістика не спромоглася помітити. Назви типу «прихильник панславізму», «попередник російських слов'янофілів», панславіст

не адекватні системі поглядів Крижанича, який є представником традиційного хорватського славізму барокової епохи, зазначає дослідник.

Виникнення ще одного дослідницького напрямку — тема Першої світової війни і хорватські військові на теренах Галичини і ширше — виникла під час започаткованих контактів з Інститутом народознавства НАН України. За визнанням Є. Пащенко, який свого часу привіз групу хорватських етнологів до інституту для налагодження співробітництва, він саме тоді, в Інституті народознавства, вперше почув про існування військового цвинтаря хорватів з часів тієї війни. У Хорватії існує великий інтерес до цієї теми, зокрема, завдяки творчості відомого письменника Мирослава Крлежи (1893—1981), який у 1916 році потрапив на фронт Галичини, перебував у районі міста Надвірної, після повернення написав драму «Галичина», в якій показав страждання українського селянства і хорватських військових від австрійської воєнщини. У хорватському суспільстві і досі живуть спогади про рідних, які перебували у тій війні, загинули і поховані «десь у Галичині», тому люди виявляють прагнення знайти сліди поховань. Є. Пащенко розвинув активну діяльність щодо формування в хорватському суспільстві знань про Галичину часів війни. У пошуках значну допомогу надали українські вчені М.Р. Литвин з Інституту українознавства НАН України і В.В. Марчук з Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника. В результаті знайдено і відновлено цвинтар у селі Глибівка Богородчанського району Івано-Франківської області, відновлено пам'ятник хорватським військовим у селі Добринівці на Буковині, поставлено меморіальні знаки у с. Райлів у Стрийському районі, встановлено центральний пам'ятник з хорватським хрестом на Личаківському кладовищі у Львові, меморіальну плиту на Старому християнському цвинтарі в Одесі, де 1916 року поховані хорватські вояки, що загинули від рук сербських екстремістів, проводяться подальші роботи. На цю тему в Хорватії дослідник опублікував книги «Хорватські могили 1914—1918 рр. Карпати, Галичина, Буковина» (2016), «Слідами хорватських вояків. Східний фронт 1914—1918» (2018), підготував компакт-диск з фотографіями «Українське село на Східному фронті 1914—1918. у фотографіях хорватських військових». Робота по висвітленню слідів поховань хорватських вояків мала великий резо-

нанс у Хорватії. Це допомогло в пошуках поховань, дало поштовх подорожам хорватських громадян до Західної України.

У презентації України за кордоном, і зокрема в Хорватії, значна заслуга належить другу України Кшиштофу Верніцькому. Поляк родом, італійський громадянин, викладач одного з римських університетів, він налагодив зв'язки з Є. Пащенком, який став для нього консультантом і помічником у підготовці видань аудіокниг про історію України та її музичну культуру. Пошуки можливостей налагодження видань іншими мовами привели до Інституту народознавства НАН України. Тут було надано всебічну підтримку задуму, реалізованого надалі, після першого німецькомовного видання, українською, польською, італійською, хорватською та іншими мовами. Реалізація проекту відбулася завдяки тісному співробітництву автора Кшиштофа Верніцького і консультанта Євгена Пащенка, продюсера проекту Михайла Перуна та інших, у тому числі і моїй, як директора Інституту народознавства НАН України, допомозі, організаційній і дружній підтримці.

Висновки. Співробітництво професора україністики Загребського університету Є.М. Пащенко з Інститутом народознавства НАН України стало невід'ємною частиною його науково-дослідницької, просвітницької, громадянської діяльності, налагодження і розвитку українсько-хорватської співпраці. Ініційовано і започатковано співробітництво Інституту народознавства НАН України зі Загребським університетом, проведено наукові заходи, консультації, зустрічі, публікації, рецензування, спільну участь у наукових конференціях на тему українсько-хорватських взаємин. У тісному співробітництві проводиться культурна, громадська діяльність, зокрема приїзди і зустрічі хорватських учасників визвольної війни 1990—1995 рр., виставки фотографій, обмін делегаціями та інші заходи. Видання хорватською мовою аудіокниги «Україна. Музична подорож» (2019), україномовне видання компактдиску фотографій українського села з Хорватського державного архіву, як важливе свідчення про галицьке село років Першої світової війни, виставки фотографій з архіву — ці та інші заходи здійснено

у тісному співробітництві Інституту народознавства НАН України і загребської україністики.

За невтомну роботу Євген Пащенко відзначений почесним дипломом Хорватського парламенту (2001), Почесною грамотою і медаллю Верховної Ради України За особливі заслуги перед Українським народом (2010), Грамотою Посольства України в Республіці Хорватія за вагомий внесок у розбудову співробітництва між Україною та республікою Хорватія та зміцнення дружніх відносин між нашими народами, Дипломом і медаллю з премією для молодих учених Президії Академії наук України за цикл робіт «У братерському єднанні. Українська література, фольклор і мистецтво у міжслов'янських взаєминах» (1982), Грамотою Київського національного університету імені Тараса Шевченка за вагомий внесок у запровадження спеціальності «хорватська мова і література» в Україні, високопрофесійну підготовку спеціалістів у галузі хорватської філології в Україні та української в Хорватії, популяризацію української культури, поглиблення наукових і культурних взаємин між Хорватією та Україною; низкою інших відзнак у Хорватії.

Вчений продовжує діяльність у благородній справі на зміцнення українсько-хорватських взаємин, у розвитку хорватського напрямку в українській славістиці.

1. Пащенко Є.В. *Назор и фольклоризм в хорватской литературе*. Київ: Наукова думка, 1983.
2. *Українське бароко: у 2-х т.* Харків: Акта, 2004.
3. Рабиєнко Evgen. *Etnogeneza i mitologija Hrvata u kontekstu Ukrajine*. Zagreb, 1999.
4. Рабиєнко Jevgenij. *Juraj Krizanic i Ukrajina. Graditelji europske kršćanske unije*. Zagreb: Matica hrvatska. 500 s.

REFERENCES

- Paschenko, Y. (1983). *V. Nazor and folklor in croatian literature*. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- (2004). *Ukrainian Baroque: 2 vol.* Kharkiv: Akta [in Ukrainian].
- Paschenko, Yevhen. (1999). *Ethnogenesis and mythology of Croats in Ukraine* [in Croatian].
- Paschenko, Yevhen. *Juraj Krizanic i Ukrajina. Graditelji europske kršćanske unije*. Zagreb: Matica hrvatska [in Croatian].